

Ecocide, from the historical background to the law; a future-oriented study

Hamid Reza Kargar¹ Akbar Varvaih*², Masoud GHaseemi³ Ghobad Kazemi⁴

1. PhD student, Department of Law, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran. kargar.hr@lu.ac.ir

2* Corresponding Author, Professor, Department of Law, Amin University of Law Sciences, Tehran, Iran. Email: ak.darouie@uswr.ac.ir

3. Assistant Professor, Department of Law, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran. Ghasemi.m@ac.ir

⁴ Assistant Professor, Department of Law, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran. Kazemi7879@yahoo.com

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Article History:
Received
June 03, 2022
Accepted
September 30, 2022

Keywords:
*Ecocide, green
criminology,
deforestation,
environmental crime,
.environment*

ABSTRACT

In the pursuit of a better life, man has always attacked the environment and caused many damages, some of which are irreparable. For a long time, humans have believed that the environment was created for the use and benefit of humans, although the cause of its destruction was also caused by humans. Although efforts have been made in the past few decades to protect this valuable treasure and the heritage of future generations by raising awareness, establishing laws and applying some restrictions; However, the serious and widespread damage caused to the environment by governments and multinational companies in a systematic and organized manner has resulted in extensive violations of fundamental human rights. This is also the reason for the close connection between human rights crimes and environmental crimes; Therefore, it seems that one of the basic conditions for maintaining human rights is protecting the environment against environmental crimes. Ecocide is one of the most important environmental crimes that arose from the destructive and violent war of the United States against Vietnam. The efforts of environmentalists over the past few decades to criminalize this destructive human behavior have been unsuccessful due to the influence of multinational companies and the unwillingness of governments to recognize this crime. In this research, which is presented in a descriptive-analytical and library method, by looking at the historical and legislative process of ecocide and analyzing environmental crimes from the perspective of green, ecological and environmental criminology, while identifying the perpetrators of this crime, the need to criminalize ecocide has been attempted. be emphasized.

اکوساید، از بستر تاریخی تا بزنگاه قانونی؛ مطالعه ی آینده محور

حمیدرضا کارگر^۱، اکبر وروایی^{۲*}، مسعود قاسمی^۳، قباد کاظمی^۴

^۱ دانشجوی دکتری، گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران. kargar.hr@lu.ac.ir

^{۲*} استاد، گروه حقوق، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران (نویسنده مسئول). ak.darouie@uswr.ac.ir

^۳ استادیار، گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران. Ghasemi.m@.ac.ir

^۴ استادیار، گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران. Kazemi7879@yahoo.com

اطلاعات مقاله

دریافت مقاله:

۱۴۰۱/۰۳/۱۳

پذیرش نهایی:

۱۴۰۱/۰۷/۰۸

واژگان کلیدی:

اکوساید، جرم شناسی سبز، بوم
زدایی، جرم زیست محیطی، محیط
زیست

چکیده

انسان همواره در سودای زندگی بهتر به محیط زیست تعرض کرده و آسیب های بسیاری که برخی جبران ناپذیرند، به آن وارد کرده است. از دیرباز بشر بر این پندار بوده که محیط زیست برای استفاده و بهره آدمی پدید آمده، هرچند سبب تخریب آن نیز به دست آدمی بوده است. اگرچه در چند دهه گذشته تلاش شده تا با آگاهی بخشی، وضع قوانین و اعمال برخی محدودیت ها از این گنجینه ارزشمند و میراث آیندگان محافظت شود؛ ولی آسیب های جدی و گسترده ای که تا کنون و به صورت سیستماتیک و سازمان یافته توسط دولت ها و شرکت های چندملیتی به محیط زیست وارد شده، نقض گسترده حقوق بنیادین بشر را به دنبال داشته است. پیوند تنگاتنگ میان جرائم حقوق بشری و جرائم زیست محیطی نیز به همین سبب است؛ بنابراین به نظر می رسد یکی از شرایط اساسی حفظ حقوق بشر حفاظت از محیط زیست در برابر جرائم زیست محیطی است. از مهم ترین جرایم زیست محیطی که از دل جنگ ویرانگر و خشونت بار آمریکا علیه ویتنام سر برآورد، اکوساید است که تلاش دوستداران محیط زیست طی چند دهه گذشته برای جرم انگاری این رفتار مخرب بشری به واسطه نفوذ شرکت های چندملیتی و عدم تمایل حکومت ها برای شناسایی این جرم بی نتیجه مانده است.

در این پژوهش که به روش کتابخانه ای و به صورت توصیفی - تحلیلی ارائه شده، با نگاهی به سیر تاریخی و تقنینی اکوساید و آکاوی جرایم زیست محیطی از منظر جرم شناسی سبز، جهان بوم و زیست محیطی تلاش شده است ضمن شناسایی مرتکبان این جرم ضرورت جرم انگاری اکوساید مورد تأکید قرار گیرد.

۱. مقدمه

عصر کنونی برای جامعه جهانی، دربردارنده مخاطرات و بحران‌های متعددی است که زندگی مردم را با چالش مواجه کرده است. جدی‌ترین چالشی که نسل بشر را همواره تهدید کرده، مشکلات ناشی از تعامل نادرست انسان با طبیعت است که با برهم‌زدن تعادل زیست‌محیطی سبب تغییرات شدید آب‌وهوایی شده و به فجایعی طبیعی همچون: سیل، خشکسالی، باران‌های اسیدی، توفان و گردباد و ... دامن زده است.

بدون تردید مهم‌ترین و ملموس‌ترین تهدیدات زیست‌محیطی عبارت‌اند از: تغییرات آب‌وهوایی و گرم‌شدن زمین^۱، ذوب شدن یخ‌های قطبی و بالا آمدن سطح آب دریاها، آلودگی بیش از حد آب‌های جهان، از بین رفتن لایه اُزن، جنگل‌زدایی گسترده، فرسایش وسیع خاک، بیابان‌زایی، زوال تنوع زیستی کره زمین، آزمایش‌های هسته‌ای و میکروبیولوژی، جابه‌جایی پسماندها و مواد شیمیایی خطرناک و معضلاتی که فارغ از مرزهای جغرافیایی کشورها و فراتر از وسعت قاره‌ها به سرعت در حال تغییر چهره زمین هستند. شاید به همین دلیل یکی از اهداف اعلامیه هزاره سال ۲۰۰۰ دستیابی به توسعه پایدار اعلام شده است^۲. همچنین دستور کار قرن ۲۱ با تأکید برقرار داشتن بشریت، بر دغدغه‌های زیست‌محیطی حاکم بر امر توسعه و روح همکاری جمعی برای دستیابی به توسعه پایدار تأکید ورزیده است^۳. شوربختانه به‌رغم آگاهی انسان از خطرات پیش‌گفته، فعالیت‌های بشر به ویژه در دوره جهانی‌سازی به این فرایند سرعتی اعجاب‌انگیز بخشیده است به نحوی که پیش‌بینی شده تا سال ۲۱۰۰ متوسط دمای کره زمین تا ۴ درجه سانتیگراد افزایش می‌یابد. چنین پدیده‌ای ضمن تغییرات گسترده زیست‌محیطی پیامدهایی چون: آب شدن کوه‌های یخی قطب جنوب، بالا آمدن سطح آب دریاها بین ۹ تا ۸۸ سانتیمتر و غرق‌شدن بسیاری از شهرها و روستاهای ساحلی، نابودی بسیاری از زمین‌های کشاورزی، شکل‌گیری بحران غذایی و آوارگی و مرگ میلیون‌ها نفر در جهان را در پی خواهد داشت.

جرائم زیست‌محیطی به دلیل ماهیت خود فرامرزی هستند و سندیکاهای جنایی فرامرزی را شامل می‌شوند. یک پوست ببر یا یک عاج از محل شکار غیرقانونی تا خریدار نهایی از دستان بسیاری عبور می‌کند. درختی که به طور غیرقانونی قطع شده می‌تواند از طریق کارخانه از جنگل به سراسر جهان سفر کند تا به‌عنوان یک محصول چوبی نهایی در بازار فروخته شود. در عصر تجارت آزاد جهانی، سهولت ارتباط و جابه‌جایی کالا و پول، عملیات گروه‌های درگیر در جنایات زیست‌محیطی را تسهیل می‌کند. آثار این‌گونه جرائم بر کل جامعه به طور محسوسی قابل‌درک است به‌عنوان نمونه، قطع درختان غیرقانونی به جنگل‌زدایی منجر شده و جوامع جنگلی را از معیشت حیاتی محروم می‌کند، همچنین سبب ایجاد مشکلات زیست‌محیطی مانند سیل می‌شود (مانند سیل‌های ویرانگر ایران طی چند سال اخیر) و یکی از عوامل اصلی تغییر آب‌وهوا به شمار می‌آید به نحوی که تا گفته شده یک پنجم از انتشار گازهای گلخانه‌ای ناشی از جنگل‌زدایی است. این جرائم به‌عنوان «جرائم بدون قربانی» در فهرست اولویت‌های پایین تلقی می‌شوند و اغلب نمی‌توانند پاسخ لازم را از سوی دولت‌ها دریافت کنند. زوال محیط‌زیست بی‌ارتباط با تولید و توزیع ثروت نیست و از این جهت نمی‌توان بدون در نظر گرفتن نابرابری و عوامل شالوده‌ساز فقر جهانی آن را برطرف کرد.

¹ Global warming

^۲ اعلامیه هزاره در اجلاس هزاره که از ۶ تا ۸ سپتامبر ۲۰۰۰ در نیویورک تشکیل شد به تصویب رسید و مشتمل بر ۸ آرمان و ۱۸ هدف زمانبندی شده بر پایه کنفرانس‌های جهانی سازمان ملل متحد در دهه ۱۹۹۰ به وجود آمد، نشانگر تعهد قوی دولت‌ها، در دستیابی به توسعه پایدار انسانی است. این اعلامیه، توسط روسای ۱۹۱ کشور به تصویب رسید. برای اطلاع از آخرین وضعیت اهداف توسعه هزاره نک: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/mdgoverview.html>

³ See: Agenda 21, para 1

^۴ در سال ۱۹۹۲ کنفرانس ملل متحد در مورد محیط زیست و توسعه در ریودوژانیرو برزیل برگزار شد و سند نهایی این کنفرانس موسوم به دستور کار قرن ۲۱ در بردارنده توافق جهانی و تعهد سیاسی در بالاترین سطح، به منظور همکاری در زمینه توسعه و محیط زیست به تصویب رسید. (دستور کار ۲۱، ماده ۱، ۳۰)

درواقع برخی بر این باورند که جهانی سازی در حال تغییر ساختار کنترل بر منابع است به گونه ای که ثروتمندان به شکل نظام مندی منابع طبیعی تهیدستان را مال خود می کنند و درعین حال هزینه های موفقیت های اقتصادی شان، آلودگی و زوال محیط زیست را به دوش تهیدستان می گذارند. برای نمونه پیش از کنفرانس ریو^۵ اعلام شد که کشورهای شمال جهان به دلیل تولید ۹۰٪ انتشارهای کربنی در طول تاریخ و نیز بیشتر پسماندها، دارای سهم بیش از اندازه ای در نابودی محیط زیست هستند. (مونی و دیگران، ۱۳۹۴: ۳۸۳) روش این پژوهش به صورت کتابخانه ای بوده و از منابعی چون: کتاب، مقاله و پایان نامه در آن استفاده شده است. صورت ارائه توصیفی-تحلیلی است.

۲- علت شناسی بزهکاری زیست محیطی

شناخت علل بزهکاری زیست محیطی نیازمند واکاوی و درک مفاهیم استشناگرایی، اصالت سود و خصوصی سازی است بنابراین مذاقه این مفاهیم ضروری است.

الف) استشناگرایی

«اوی بریسمن و نیگل ساوس، در کتاب «جرم شناسی فرهنگی سبز»، در تبیین رابطه میان ولع سرمایه داری و تقویت شتاب تمایلات مصرف، در ایالات متحده، بخش های خاصی از آثار ماکس وبر را مورد توجه قرار می دهند که در پیدایش مفهوم «استشناگرایی آمریکایی»^۶ مؤثر بوده است» (بریسمن و ساوس، ۱۳۹۸: ۷۱).

مفهوم استشناگرایی آمریکایی به این معناست که دیدگاه غالب در آمریکا، بر استثنا بودن ایالات متحده از آثار و نتایج مصرف گرایی و تخریب محیط زیست استوار است. به بیان دیگر ایالات متحده، همواره در حاشیه امن قرار دارد. از جمله اقدام اخیر ایالات متحده در خروج از «پیمان آب و هوایی پاریس» که با تغییر رئیس جمهور، آمریکا مجدداً به این پیمان بازگشت.^۷

ب) اصالت سود

رشد سرمایه داری در قرن بیست و یکم، جنگ ها و اقتصاد مبتنی بر بازسازی بعد از جنگ که با توسعه طلبی بعد از دهه ۵۰ میلادی دنبال شد، همگی با مصرف شدید منابع طبیعی مصادف بودند و همگی با فشارها و ایدئولوژی های اقتصادی رشد محور، شکل گرفتند (بریسمن و ساوس، پیشین). دوره های مصرف بالا، باهدف کسب سود بیشتر و توسعه اقتصادی به جریان افتاد و می توان علت آن را تغییر مفهوم قدرت در سطح جهان دانست. بر این پایه، قدرت اقتصادی، اهمیتی بیشتر یا دستکم هم پایه با قدرت نظامی یافت. «اصالت سود» مفهومی است که بیشتر در تبیین بزهکاری های زیست محیطی عمده، کاربرد دارد و نتیجه تغییر چنین پارادایمی در سطح جهان، تخریب و بهره کشی هرچه بیشتر از طبیعت و اکوسیستم ها بود. (بابایی، ۱۳۹۶: ۶۴)

ج) خصوصی سازی

^۵ سومین کنفرانس بین المللی توسعه پایدار با هدف آشتی اقتصادی و زیست محیطی در راستای اهداف جامعه جهانی بود که از ۱۳ الی ۲۲ ژوئن ۲۰۱۲ در شهر ریودوژانیرو کشور برزیل تشکیل شد Earth Summit 2012, Rio+20 Development (UNCSD) United Nations Conference on Sustainable Development و با عنوان Earth Summit 2012, Rio+20 یا اجلاس سران زمین در سال ۲۰۱۲ نیز شناخته می شود.

^۶ American exceptionalism

^۷ توافق پاریس یا پیمان پاریس، ذیل چارچوب پیمان نامه سازمان ملل در تغییر اقلیم (NFCCC) در رابطه با کاستن از انتشار گازهای گلخانه ای، سازگاری و امور مالی است که از سال ۲۰۲۰ شروع می شود. متن توافق از سوی نمایندگان ۱۹۵ کشور در کنفرانس تغییر اقلیم ۲۰۱۵ سازمان ملل متحد در پاریس مذاکره و با اجماع در ۱۲ دسامبر ۲۰۱۵ تصویب و در ۲۲ آوریل ۲۰۱۶) روز زمین (در مراسمی در نیویورک برای امضا معرفی شد. تا سال ۲۰۱۷، ۱۹۵ عضو UNFCCC این پیمان را امضا و ۱۴۷ کشور آن را به تصویب مجلس خود رساندند. روز ۲ ژوئن ۲۰۱۷ دونالد ترامپ رئیس جمهور وقت ایالات متحده به بهانه مغایرت پیمان موصوف با منافع آمریکا اعلام کرد که از این توافق بیرون می آید. در نهایت و بعد از پیروزی جو بایدن در این انتخابات او در نخستین روز کاری خود به عنوان رئیس جمهور آمریکا با صدور فرمان اجرایی به توافق اقلیمی پاریس بازگشت.

بعد از فروپاشی بلوک شرق و آشکار شدن ناکارآمدی اقتصاد دولتی، جهان شاهد اوج‌گیری هرچه بیشتر اقتصاد خصوصی‌سازی شده بود. یکی از مهم‌ترین الزامات اقتصاد خصوصی شرکت‌های خصوصی هستند. از چهار دهه پیش، شرکت‌های خصوصی، به تدریج با تملک انواع صنایع کلان و استراتژیک در سطح داخلی و بین‌المللی، به قدرت اول در نظام اقتصادمحور جهان تبدیل شده‌اند. این شرکت‌ها با مالکیت در حوزه‌های مختلف، به نوع خاصی از موازنه قدرت دست یافتند به نحوی که در سایه آن می‌توانند با خیال راحت، به اقدامات مخرب زیست‌محیطی خود ادامه دهند. برای نمونه، در حال حاضر، ذخیره، پاک‌سازی و توزیع آب به‌عنوان مهم‌ترین ضرورت زندگی بشر، در بسیاری از کشورهای جهان، در اختیار شرکت‌های خصوصی قرار دارد. اما برخی از این شرکت‌ها، افزون بر حوزه آب، در حوزه دفع زباله نیز سرمایه‌گذاری می‌کنند. به عبارت دیگر، شرکت آب، شرکت دفع زباله نیز هست. شرکت‌های مذکور، به دلیل در اختیار داشتن کالاهای حیاتی، می‌توانند از آن به‌عنوان اهرمی برای پوشش و عدم تعقیب رفتارهای مخرب زیست‌محیطی خود، در حوزه دفع زباله بهره ببرند.^۸ (وایت، راب، ۱۳۹۵: ۱۸۸)

۳- مفهوم محیط‌زیست

بر اساس لغت‌نامه آنالین کمبریج، تعریف محیط‌زیست^۹ عبارت است از «هوا، آب و زمین که انسان‌ها، حیوانات و گیاهان در آن زندگی می‌کنند». خانم میر قوام در کتاب خود به نام حمایت کیفری از محیط‌زیست در تعریفی انسان‌محور اظهار می‌دارد: «محیط‌زیست به‌تمامی محیطی اطلاق می‌شود که نسل انسان به طور مستقیم و غیرمستقیم به آن وابسته است و زندگی و فعالیت‌های او در ارتباط با آن‌ها قرار دارد». (میرقوام، ۱۳۷۵: ۳)

۳-۱- مفهوم جرم زیست‌محیطی

مفهوم جرم زیست‌محیطی از جمله مواردی است که به‌واسطه ارتباط مستقیم و غیرمستقیم منافع دولت‌ها و شرکت‌های قدرتمند به‌ویژه شرکت‌های چندملیتی و فرامرزی با دشواری در تعریف و مصادیق مواجه شده است. در بیان تعریفی ساده می‌توان گفت هر رفتاری که به آسیب محیط‌زیست منجر شود، جرم زیست‌محیطی نامیده می‌شود. بر این پایه اقدامات آلاینده و مضر محیط‌زیست از جمله: گرمایش زمین، آلودگی آب‌ها، هوا و خاک، آلودگی محیط‌زیست انسان و جانوران، و تهدید گونه‌های جانوری و گیاهی در همه ابعاد اعم از داخلی، فرامرزی و بین‌المللی مشمول این تعریف می‌شوند.

جنایات زیست‌محیطی نه تنها بر روی زمین، آب، هوا، بلکه بر سلامت کودکان نیز تأثیرات مخربی بر جا می‌گذارد. بر همین اساس رشد و گسترش حفاظت از محیط‌زیست کودکان در دو دهه گذشته قابل توجه بوده است. در ایالات متحده، تلاش‌های قابل توجهی برای رسیدگی به حساسیت‌های ویژه کودکان انجام شده و همچنان به نگرانی‌های زیست‌محیطی جدید می‌پردازد تا اطمینان حاصل شود که محیط‌زیست کودکان عاری از خطرات و در زیر چتر حمایت از یک توسعه سالم قرار داشته باشد.^{۱۰} جرایم زیست‌محیطی می‌تواند به طور گسترده باشد و اعمال غیرقانونی را که مستقیماً آسیب می‌رسانند، در بر گیرد. این جرایم را می‌توان در پنج حوزه گسترده تعریف کرد که توسط نهادهایی مانند: G8، اینترپل، اتحادیه اروپا، برنامه محیط‌زیست سازمان ملل و مؤسسه تحقیقات بین‌منطقه‌ای جنایت و عدالت سازمان ملل به رسمیت شناخته شده‌اند.

^۸ برای نمونه شرکت Suez 71، فعال در حوزه آب و فعال در حوزه دفع پسماند با عنوان شرکت فرعی «اوندو» ONEDO در کشور فرانسه و شرکت RWE 72، فعال در حوزه آب و فعال در حوزه دفع پسماند تحت عنوان شرکت فرعی «تیمز» Thames در کشور آلمان

^۹ The environment

^{۱۰} Two Decades of Enhancing Children's Environmental Health Protection at the U. Environmental Protection Agency

این موارد عبارت‌اند از: تجارت غیرقانونی حیات وحش (CITES)^{۱۱}، تجارت غیرقانونی مواد تخریب‌کننده ازن (ODS)^{۱۲}، تخلیه و حمل‌ونقل غیرقانونی انواع پسماندهای خطرناک (IUU)، صید غیرقانونی گزارش نشده و بی‌قاعده (RMFOS)، قطع چوب و تجارت غیرقانونی الوار در هنگام برداشت چوب، حمل‌ونقل، خرید یا فروش بر خلاف قوانین ملی (CITES). جرایم زیست‌محیطی تقریباً یک‌سوم جرم‌های انجام شده توسط سازمان‌ها، شرکت‌ها، اتحادیه‌ها، تراست‌ها، صندوق‌های بازنشستگی و غیرانتفاعی را تشکیل می‌دهند. این چهارمین نوع فعالیت جرم‌خیز در جهان است و هر سال بین پنج تا هفت درصد افزایش می‌یابد.

۲-۲- مفهوم جرم زیست‌محیطی از منظر جرم‌شناسی

جرم‌شناسی سبز، یکی از شاخه‌های جرم‌شناسی است که به مطالعه آسیب‌ها و جرائم علیه محیط‌زیست، سیاست و حقوق زیست‌محیطی، جرائم شرکت‌ها علیه محیط‌زیست و عدالت زیست‌محیطی می‌پردازد. (علی اکبری، چمنی، ۱۳۹۸: ۶۹) عبارت جرم‌شناسی سبز برای نخستین بار توسط «مایکل جی لینچ»^{۱۳} در سال ۱۹۹۰ میلادی وارد دنیای جرم‌شناسی شد. لینچ در کتاب خود، با عنوان «جرم شرکتی و خشن»^{۱۴} چاپ ۱۹۹۲، ضمن بسط جرم‌شناسی سبز، به بررسی ریشه‌های سیاسی - اقتصادی جرم سبز، ناعدالتی و گستره حقوق زیست‌محیطی در مورد جرائم مذکور پرداخت. (لینچ، ۱۳۹۲: ۱۵) سنگ بنای جرم‌شناسی سبز را می‌توان تئوری اقتصاد سیاسی و تحلیل آن دانست. لینچ نیز به‌عنوان بنیان‌گذار جرم‌شناسی سبز، در مقاله‌ای با عنوان «سبز کردن جرم‌شناسی: رویکردی برای دهه ۱۹۹۰»^{۱۵} جرم‌شناسی سبز را به‌عنوان نسخه توسعه‌یافته «جرم‌شناسی رادیکال»،^{۱۶} که تمرکز اصلی آن بر تئوری اقتصاد سیاسی و تحلیل آن است، معرفی می‌کند. جرم‌شناسی سبز همچنین به مطالعه توزیع جرائم و آسیب‌های زیست‌محیطی می‌پردازد. براین پایه، جرائم و آسیب‌های زیست‌محیطی، بیشتر در مناطق فقیر و کشورهای کمتر توسعه‌یافته، رخ می‌دهند. در حال حاضر جرم‌شناسی سبز به‌عنوان یک دیدگاه یا نظریه جرم‌شناختی، تثبیت شده و مطالعات میان‌رشته‌ای مختلفی میان جرم‌شناسی سبز و جرم‌شناسی جریان غالب انجام می‌شود. (ساوس، بریسمن، بایرن، ۲۰۱۳: ۲۷)

جرم‌شناسی سبز به‌درستی با عدول از مفهوم سنتی جرم، بر پایه مفهوم زیان و با نگرشی موسع «هر رفتار مضر برای انسان، حیوان یا محیط‌زیست، صرف‌نظر از جرم‌انگاری یا عدم جرم‌انگاری آن در نظام عدالت کیفری رسمی، ضررهای محیط‌زیست محور که توسط دولت‌ها، شرکت‌ها و گروه‌های قدرت ارتکاب می‌یابند» را جرم زیست‌محیطی قلمداد می‌کند (وایت، ۱۳۹۵: ۳۹) براین اساس رویکرد جرم‌شناسی سبز در تبیین جرم زیست‌محیطی از جمله اکوساید، بر رفتار شرکتی، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل تخریب محیط‌زیست و اکوسیستم‌ها تأکید دارد.

جرم‌شناسی زیست‌محیطی مفاهیم جرایم و رفتارهای زیان‌بار علیه محیط‌زیست، از جمله نقشی را که شرکت‌ها، دولت‌ها و جوامع در ایجاد آسیب‌های زیست‌محیطی ایفا می‌کنند، مورد بررسی قرار می‌دهد. تأکید اصلی جرم‌شناسی زیست‌محیطی تشخیص تأثیرات و

^{۱۱} تجارت حیات وحش به تجارت کالاهایی اطلاق می‌شود که از حیوانات یا گیاهان غیر اهلی که معمولاً از محیط طبیعی آن‌ها استخراج شده یا تحت شرایط کنترل شده به دست می‌آید، حاصل می‌شود. این امر می‌تواند شامل تجارت اقلام زنده یا مرده، بافت‌هایی از جمله پوست، استخوان یا گوشت یا دیگر محصولات حیوانی شود. از نظر قانونی، تجارت حیوانات وحشی توسط کنوانسیون تجارت بین‌المللی سازمان ملل متحد در مورد گونه‌های جانوری وحشی در معرض خطر (CITES) تنظیم می‌شود. تجارت حیات وحش یک مشکل جدی در زمینه حفاظت از طبیعت است، تأثیر منفی بر زنده ماندن بسیاری از جمعیت‌های حیات وحش دارد و یکی از مهم‌ترین تهدیدات برای بقای گونه‌های مهره‌داران است. نک Izzo, J. B. (2010). "PC Pets for a Price: Combating Online and Traditional Wildlife Crime Through

^{۱۲} Ozone depletion

^{۱۳} Michael J. Lynch

^{۱۴} Corporate crimes, Corporate violence

^{۱۵} Greening criminology: A perspective for 1990's

^{۱۶} Radical criminology

ضربات انسان بر محیط‌زیست و نحوه ارزیابی این آسیب‌ها توسط نهادهای مجری قانون و قوه قضاییه و اعمال مجازات برای مجرمان است.^{۱۷}

۲-۳- بزهکاران جرائم زیست محیطی

شرکت‌های چندملیتی با استفاده از راهکارهای مختلف، از بازنمایی منفی رسانه‌ای فرار می‌کنند و یا آن را به حداقل می‌رسانند. آن‌ها در ظاهر، از فناوری‌های سبز استفاده می‌کنند تا خود را به‌عنوان شهروندان خوب و مسئولیت‌پذیر معرفی کنند، اما در واقع با راهکارهای حقوقی منتقدان و فعالان زیست محیطی را تهدید کرده و با تنگ کردن عرصه آن‌ها را به چالش می‌کشند. با توجه به اینکه برخی شرکت‌های چندملیتی حتی از برخی دولت‌ها ثروتمندترند و بخش عظیمی از منابع زمینی، آب و مواد غذایی جهان را تحت مالکیت و کنترل خود دارند، می‌توان نتیجه گرفت این شرکت‌ها در معادلات جهانی یک قدرت به شمار می‌روند و در راستای اثرگذاری بر افکار جهانی و مقابله با تلاش‌های هرچند محدود سازنده بازار تجاری ممکن است با یکدیگر متحد شوند. در رویکرد سرقت زیستی^{۱۸} و جرم زیست محیطی، شرکت‌ها به‌منظور بهره‌برداری و کسب سود، دانش بومی را به نام خود ثبت و مصادره می‌کنند و ساکنان بومی را که صاحبان واقعی این دانش هستند، از دانش بومی خود و محصولاتی که بر پایه آن دانش تولید می‌شود، محروم می‌سازند (simplydecoded.com، ۲۰۱۳).

اما آنچه به جرایم زیست محیطی مربوط می‌شود، تنها محرومیت ساکنان بومی از دانش بومی متعلق به آن‌ها نیست، بلکه مسئله حائز اهمیت آن است که دانش بومی مذکور، توسط مردم بومی یک منطقه و متناسب با جمعیت آن منطقه، با حفظ تعادل و تنوع زیستی در طول زمان، شکل گرفته و بر همزیستی مسالمت‌آمیز با اکوسیستم‌های منطقه استوار است. با تصاحب دانش بومی توسط یک شرکت، افزون بر تصاحب تدریجی منطقه توسط شرکت به سبب تولید محصول بیش از ظرفیت اکوسیستم مذکور، در مدت کوتاهی، محیط‌زیست منطقه رو به نابودی می‌رود. ساکنان بومی، به محیط‌زیست محل زندگی خود، به‌عنوان «خانه‌ای» می‌نگرند که نیاکانشان برای آن‌ها به امانت گذاشته و آن‌ها نیز برای حفظ محل زندگی خود و نسل‌های آینده، محافظت از اکوسیستم و تنوع زیستی منطقه را، وظیفه خود می‌دانند. اما شرکت‌ها، محیط مذکور را به‌عنوان کالا و ابزار کسب سود می‌بینند که نابودی آن، حتی در آخرین گزینه، اهمیتی برای شرکت‌ها ندارد.

۳- اکوساید^{۱۹}

اصطلاح اکوساید به‌عنوان جرم بدون برگردان و به همان شکل در فارسی بیان شده؛ اما می‌توان برابری دیگری برای این اصطلاح در نظر گرفت. مانند: زیست بوم‌زدایی یا زیست بوم‌کشی. اکوساید از ریشه^{۲۰} به معنای کشتن و ریشه اکو^{۲۱} به معنای خانه یا خانوار است در نتیجه از نظر لغوی اکوساید به معنای تخریب خانه، زیستگاه یا اکوسیستم است. زیست بوم‌کشی، طبیعت‌کشی، جنایت علیه محیط‌زیست یا اکوساید به هر نوع خسارت‌رسانی و تخریب گسترده چشم‌اندازهای طبیعی و ایجاد اختلال یا نابودی اکوسیستم یک منطقه گفته می‌شود. به‌گونه‌ای که ادامه زیست گونه‌های موجود در آن اکوسیستم‌ها به خطر بیفتد؛ بنابراین واژه

¹⁷ Environmental Issues and the Criminological Imagination

¹⁸ Bio-Piracy

¹⁹ Ecocide

²⁰ CIDE

²¹ ECO

اکوساید به معنای نابودی زیست‌بوم یا به تعبیر دقیق‌تر بوم‌زدایی است. واژه دیگری که برای اکوساید به کار می‌رود «اکوکستروفی»^{۲۲} است که از دو واژه «اکو» و «کستروفی» به معنای فاجعه تشکیل شده و در مجموع به معنای «فاجعه زیست‌محیطی» است. اکوساید در مفهوم بوم‌زدایی به‌عنوان یک جرم بین‌المللی در دهه ۱۹۷۰ و پس از استفاده آمریکا از عامل نارنجی در جنگ ویتنام که به نابودی مردم، حیات‌وحش و محیط‌زیست این کشور انجامید، شکل گرفت. (مارک آلن، ۱۹۹۶) اصطلاح اکوساید نخستین بار توسط یک زیست‌شناس آمریکایی به نام آرتورگلاستون^{۲۳} در سال ۱۹۶۹ به کار برده شد. وی خواستار عدم استفاده ارتش آمریکا از سم علف‌کش در طول جنگ ویتنام بود (فرنز، ۲۰۰۲)

چند سال بعد یعنی در سال ۱۹۷۲ نخست‌وزیر سوئد در جریان یک نشست علمی درباره «زمین» در استکهلم آن را به کار برد. افزون بر آن هنگام تنظیم اساسنامه رم برای دادگاه کیفری بین‌المللی، تصمیم بر این بود که اکوساید در ماده ۲۶ و ذیل عنوان جرایم شدید علیه محیط‌زیست در زمان صلح گنجانده شود که تحت فشار برخی از کشورها از جمله فرانسه با این استدلال که صنعت هسته‌ای از این اقدام صدمه می‌بیند از دستور خارج شد. البته در همان زمان از کشورهای عضو خواسته شد تا زمان حصول یک توافق، زیست‌بوم‌زدایی را در قوانین داخلی خود جرم‌انگاری کنند. خاطرنشان می‌شود پیش‌نویس قانون جنایات علیه صلح و امنیت بشریت که توسط کمیسیون حقوق بین‌الملل سازمان ملل تهیه شده است نیز تعرض شدید به محیط‌زیست در زمان صلح را به‌عنوان یک جنایت نشناخته است. به لحاظ تاریخی عصر آنتروپوسن و تغییرات انباشته شده در اقلیم که به طور منفی بر انسان‌ها، اکوسیستم‌ها و گونه‌های غیرانسانی (گیاهان و حیوانات) تأثیر می‌گذارند می‌توانند به لحاظ جرم‌شناختی در قالب نوع خاصی از جرم تحلیل و به رسمیت شناخته شوند.

در این خصوص از عدالت نه به‌عنوان مبنایی برای واکنش به آسیب بلکه تعریف آن به‌عنوان مبنایی برای آغاز پرداختن به چنین موضوعاتی تعبیر می‌شود. به همین سبب آسیب به شیوه‌هایی اطلاق می‌شود که به طور متمایز، نابرابر و همه‌جانبه بر سیستم‌های گیرزنده اما پایدار سیاره زمین و ساکنان آن اثر می‌گذارد. اصطلاح اکوساید برای تصویرسازی این فرایند آسیب‌زا به‌کاررفته و به‌عنوان آسیبی بزرگ، تخریب یا از بین رفتن اکوسیستم‌های یک قلمروی معین، خواه با عامل انسانی یا توسط دیگر عوامل تعریف شده است. البته این تعریف ناظر به وضعیتی است که در آن بهره‌مندی صلح‌آمیز توسط ساکنان آن قلمرو به شدت محدود شده باشد (هیگینز، ۲۰۱۳: ۳) در صورتی که این امر توسط عامل انسانی رخ دهد به معنای وقوع یک جرم موسوم به اکوساید یا زیست‌بوم‌کشی است.

اکوساید در نگاه اول به تخریب و از بین بردن اکوسیستم‌ها و محیط‌های خاص تعریف شده است. هنگامی که این امر به دلیل انواع خاصی از فعالیت‌های انسانی رخ دهد آن‌گاه اکوساید نیز به اصطلاحی بدل می‌شود که شکل جدیدی از جرم را تعریف می‌کند. به‌عنوان نمونه اقدامات خاص در خصوص تخریب محیط‌زیست در حوزه‌های خاصی از دوران جنگ، رسماً در ضمن جنایات علیه بشریت در نظر گرفته شده‌اند (فریلند، ۲۰۱۵) به باور برخی این تعریف قانونی خاص، بسیار مضیق است و مخصوصاً با مفروض و طبیعی دانستن روندهای محیطی مؤثر بر گرم‌شدن جهان، فعالیت‌هایی را که می‌توانند تأثیر بزرگ‌تری نسبت به موارد مشابه نظامی داشته باشند، نشان نمی‌دهند (وایت، ۲۰۱۷؛ هیگینز و دیگران، ۲۰۱۳) با این حال فعالان محیط‌زیست و وکلای بین‌المللی کماکان به تلاش خود برای پیش‌بینی جرمی خاص به‌عنوان اکوساید و یا ادغام این جرم با قوانین کیفری موجود ادامه می‌دهند. (هیگینز و دیگران، ۲۰۱۳: ۲۵۸)

لزوم جرم‌انگاری در این مورد بسیار مهم و قابل توجه است، زیرا می‌تواند به‌عنوان راهبرد قانونی و متمرکز بر ویژگی‌های اجتماعی و نمادین به کار رفته و به‌عنوان راهبرد قانونی قدرت‌طلبانه‌ای تلقی گردد که قویاً از طریق دعوت جامعه بین‌المللی به ایجاد و پیش‌بینی

²² www.dictionary.com

²³ Arthur Galston

جرم اکوساید بیان می‌شود (هاینس و پارکر، ۲۰۱۷: ۱۰۰) ضرورت و انگیزه این جرم‌انگاری با مشاهده واکنش غم‌انگیز دولت‌ها و اقدامات اساسی بسیار اندکی توسط کشورها یا شرکت‌ها اتخاذ شده است، بیش از پیش احساس می‌شود. اکوساید به‌عنوان یک جرم کیفری می‌تواند به طرق مختلفی مفهوم‌سازی شود. حمایت از حقوق انسانی مهم‌ترین ملاحظه‌ای است که شامل محافظت‌های مرتبط با محیط زندگی یک شخص است. بنابراین نابودی رفاه و امنیت سبب تضعیف وظیفه محافظت از حقوق انسانی می‌شود. تهدیدات علیه طبیعت فی‌نفسه می‌تواند جرم اکوساید تلقی شود.

در مفهوم جرم اکوساید نوعی دعوت به مقایسه آن با دیگر جرایم وجود دارد که دستکم در ظاهر شباهت‌هایی با این جرم دارند. به‌عنوان نمونه اکوساید عیناً نه شبیه جرم قتل است و نه مشابه خودکشی (وایت، ۲۰۱۵: ۲۰-۱۵) از سوی دیگر تغییر اقلیم ممکن است به‌خوبی به‌صورت شکلی از نسل‌کشی توصیف شود. به‌عبارت‌دیگر کشتن مردم به‌وسیله کشتن زمین. (بروک، ۱۹۹۸: ۱۱۰) اکوساید به‌عنوان یک اصطلاح کیفری با دیگر اصطلاحات مختلف دارای مفهوم، ارکان و اجزای مشترکی است. در این ساختار جرم‌شناختی، اکوساید تلاشی است برای جرم‌انگاری آن دسته از فعالیت‌های انسانی که سلامت اکوسیستم‌ها و گونه‌های موجود در آن از جمله انسان‌ها را نابود کرده و یا کاهش می‌دهد. تغییر اقلیم و بهره‌برداری وحشیانه از منابع طبیعی به‌تدریج به قتل‌عام جهانی منتهی می‌شود. از این‌رو نیاز به پیش‌بینی چنین جرمی افزایش چشمگیری می‌یابد. از منظر ملاحظات عدالت بوم‌شناختی اکوساید شامل تخلفاتی است که از اصول و مؤلفه‌های سازنده عدالت زیست‌محیطی، عدالت بوم‌شناختی و عدالت برای گونه‌های مختلف تخطی می‌کند (وایت؛ ۲۰۱۵ الف) این تخلفات نه‌تنها در خصوص بزه‌دیدگان محیط‌زیست (انسان و غیر انسان) مشهود است بلکه در ابعاد زمانی، گذشته حال و آینده را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد.

ادعای تأثیر گسترده جرم اکوساید بر اشخاص، شرکت‌ها و دولت‌ها ارزش نظری قابل‌توجهی دارد. اما به نظر می‌رسد کسانی که بیش‌ترین نقش را در گرم شدن زمین دارند همان بزه‌کارانی هستند که موافقان اندیشه «اکوساید به‌عنوان مهم‌ترین جرم قرن بیست و یکم» به دنبال تعقیب آنان‌اند. (وایت، ۱۳۹۹: ۴۴)

جرم اکوساید از پیوند میان اقدامات تجاری و دولتی نشأت گرفته و به‌وسیله الزامات سیستمی هدایت می‌شود که نقش دولت در آن محوری است. در سطح ساختاری گویا از بین بردن محیط‌زیست با منافع و سبک زندگی غربی و فعالیت‌های روزمره آن‌ها عجین شده است. به باور آگینو فعالیت‌های معمول و پیش‌پاافتاده در کشورهای مرفه غربی مانند ایالات متحده به وقوع اکوساید کمک می‌کنند. (آگینو، ۲۰۱۳: ۵۸)

شناخت روابط اقتصادی سیاسی سرمایه‌داری جهانی به‌عنوان عامل آسیب به محیط‌زیست ضروری است تا آنجا که چگونگی ارتکاب فعالیت انسانی یا تنظیم آن هنوز هم موضوع اساسی مداخله دولت است، روش‌هایی که در آن دولت‌های ملی (و دیگر سطوح مختلف دولت) نگرانی‌های محیطی را شرط اساسی تأمین منافع طبقه قدرتمند سیاسی می‌دانند. امروزه در بسیاری از موارد می‌توان دلیل قدرت شرکت‌های فراملی را در پیوند میان منافع فعالیت‌های شرکت فراملی و حمایت‌های دولت - شرکت از آن‌ها جستجو کرد. دلیل این امر آن است که مرتکبان و مسئولان در حوزه گرم شدن جهان به‌طور مشابه معتقدند که شرکت‌های دولتی و شرکت‌های فراملی عامل اصلی این پدیده هستند.

به‌طور هم‌زمان در خصوص تغییرات سودآور در استفاده از زمین، مانند قطع درختان جنگلی، سوخت‌های زیستی، معدن‌کاری و صنایع متمرکز ساده و روستایی، میان دولت و فعالیت‌های تجاری مرتبط توافق‌های متعددی وجود دارد. (بوکهاوت و سولینز، ۲۰۱۰)

۳-۱- سیر تاریخی و قانون‌گذاری اکوساید

به‌رغم آن‌که بیش از پنج دهه است مجادله و بحث پیرامون اکوساید، به‌عنوان یک جرم بین‌المللی وجود دارد تا کنون هیچ کنوانسیون یا معاهده بین‌المللی، به‌طور صریحی واژه اکوساید را به کار نبرده و آن را صراحتاً جرم‌انگاری نکرده است.

در حال حاضر، تنها در ماده ۸ اساسنامه رم در خصوص جنایات جنگی اشاره مستقیم به خسارت به محیط زیست وجود دارد و اقدامات زیر جرم‌انگاری شده است: «انجام عمدی حمله‌ای با علم به این که چنین حمله‌ای باعث تلفات جانی یا آسیب به غیرنظامیان یا خسارت به اهداف غیرنظامی یا آسیب گسترده، درازمدت و شدید به محیط زیست خواهد شد و آشکارا نسبت به مجموعه فایده نظامی ملموس و مستقیم موردانتظار از آن بیش از اندازه است». در سال ۲۰۱۰، یک حقوقدان فعال در حوزه محیط زیست به نام پولی هیگینز^{۲۴} پیشنهاد کرد که اساسنامه رم اصلاح و جرم بوم‌کشی در آن گنجانده شود. این پیشنهاد به کمیسیون حقوق بین‌الملل سازمان ملل متحد که طبق دستور کار خود، مأمور پیشبرد توسعه تدریجی حقوق بین‌الملل و تدوین آن است، تسلیم شد.^{۲۵} خانم هیگینز در این پیشنهاد، اکوساید را بدین نحو تعریف کرد: «تخریب، آسیب‌زدن یا از بین بردن گسترده، یک قلمرو مشخص زیست‌محیطی، چه با عاملیت انسان و چه هر علت دیگری، تاحدی که بهره‌مندی مسالمت‌آمیز ساکنان آن قلمرو به طور شدید کاهش یابد.» (هیگینز، ۲۰۱۳: ۲۵۷)

این تعریف شامل خسارت ایجاد شده به دست افراد، شرکت‌ها و یا دولت‌هاست. این تعریف همچنین نابودی محیط‌زیست توسط «هر علت دیگری» را نیز شامل می‌شود (آسیبی که لزوماً به علت فعالیت انسانی ایجاد نشده است). هدف از این نحوه تعریف، ایجاد وظیفه مراقبت برای کاهش آثار یا پیشگیری از بلایای طبیعی و نیز ایجاد مسئولیت کیفری برای بوم‌کشی توسط انسان بود.^{۲۶} در اواخر نوامبر ۲۰۲۰، هیأتی مستقل از حقوق‌دانان بین‌المللی از طرف بنیاد توقف بوم‌زدایی^{۲۷} به ریاست فیلیپ سندز (استاد حقوق بریتانیایی) و قاضی فلورانس مومبا از زیمبابوه تشکیل شد و شروع به تهیه پیش‌نویس قانونی پیشنهادی برای جرم‌انگاری بوم‌کشی کرد.^{۲۸}

در ۲۲ ژوئن ۲۰۲۱ این هیأت نتیجه کار خود را در قالب تعریف اکوساید منتشر کرد: اقدامات غیرقانونی یا بی‌محابا که با علم به اینکه احتمال چشمگیر خسارت شدید و گسترده یا درازمدت به محیط‌زیست در نتیجه این اقدامات وجود دارد، انجام می‌شوند. (Siddique, Haroon, ۲۰۲۱) تعریف پیشنهادی برای بررسی در دسترس دولت‌ها و دیوان کیفری بین‌المللی قرار گرفت تا بدین‌وسیله یک‌رویه حقوقی جهانی ایجاد شود و بتوان پرونده‌های مربوط به تخریب اکولوژیک را براین اساس قضاوت کرد. (www.nbcnews.com). در می ۲۰۲۱ پارلمان اروپا دو گزارش را تصویب کرد که پیشنهاد شناسایی بوم‌کشی به‌عنوان یک جرم را مطرح می‌کردند.^{۲۹} در همین ماه، ۱۷۹ عضو اتحادیه بین‌المجالس^{۳۰} نیز با اکثریت نزدیک به اتفاق، مصوبه‌ای را تصویب کردند که به موجب آن، این اتحادیه از پارلمان‌های عضو دعوت کرد تا امکان شناسایی جرم اکوساید را مورد ارزیابی قرار دهند. (Resolution, ۲۰۲۱)

تلاش‌های صورت‌گرفته طی نیم‌قرن اخیر در راستای هموار کردن مسیر جرم‌انگاری اکوساید به‌عنوان یک جرم بین‌المللی زیست‌محیطی، به‌واسطه مخالفت چند کشور حوزه شمال جهان تا کنون راه به جایی نبرده است. دلیل این امر را می‌توان، چند عامل مهم دانست. نخست آنکه جرم‌انگاری اکوساید، مسئولیت‌هایی از قبیل حفاظت از اکوسیستم‌ها را بر دولت‌ها تحمیل می‌کند. درحالی‌که کشورهای تولیدکننده محصول، پذیرش چنین امری را به‌مثابه تهدیدی برای تولید خود می‌دانند. دومین دلیل مخالفت با

²⁴ Polly Higgins

²⁵ British campaigner urges UN to accept 'ecocide' as international crime

²⁶ The Law | Eradicating Ecocide".

²⁷ Stop Ecocide Foundation

²⁸ International lawyers draft plan to criminalise ecosystem destruction..

²⁹ «European Parliament Votes to Take Ecocide Law Seriously»

^{۳۰} اتحادیه بین‌المجالس (Inter-parliamentary Union (IPU)) یک مؤسسه بین پارلمانی است که در سال ۱۸۸۹ توسط فردریک پسی فرانسوی و رندال کرم انگلیسی تأسیس شد. این اولین نهاد انجمن ثابت برای مذاکرات چندجانبه سیاسی بود. در ابتدا این نهاد مختص نمایندگان پارلمان بود اما بعد به یک سازمان بین‌المللی برای مجالس کشورهای مختلف تبدیل شد.

چنین امری، به نوع نگرش کشورها برمی‌گردد. در دنیای کنونی که توسعه و حیات کشورهای قدرتمند به چنین اقداماتی در کشورهای جنوب جهان گره خورده است به نحوی که صدور زباله به کشورهای فقیر را راهی برای حفظ کشورهای خود می‌دانند و مصرف بی‌رویه منابع طبیعی، عامل رونق صنعت این کشورها تلقی می‌شود، به سختی می‌توان انتظار داشت چنین کشورهایی خودآگاهانه، به محدودیت خودخواسته تن دهند. به تعبیر خانم هیگینز اگر اکوساید، جرم‌انگاری شود، خطوط لوله‌کشی نفت دیگر وجود نخواهند داشت و ما نخواهیم توانست به استخراج نفت ادامه دهیم. (www.theguardian.com) نگرش غالب در کشورهای حوزه شمال، در خوش‌بینانه‌ترین حالت، تلاش برای حفظ محیط‌زیست داخل مرزهای کشور خودشان است. برای نمونه کشور فرانسه، زباله‌های اتمی خود را، در بیابان‌های کشورهای آفریقایی رها می‌کند. (بابایی، ۱۳۹۶: ۶۹) این نکات ما را به علل مخالفت اکوساید توسط برخی کشورها رهنمون می‌سازد. باتوجه به اقتصاد سرمایه‌داری وابسته به نفت در دنیای کنونی به نظر می‌رسد، دیدگاه‌هایی مانند دیدگاه خانم هیگینز، دست‌کم در حال حاضر، امکان اجرایی شدن ندارند.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

محیط‌زیست به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های بنیادین زیست سالم و بقای نسل بشری طی قرن‌ها توسط انسان مورد تعرض واقع شده و آسیب‌های بسیاری به آن وارد آمده است. اما این آسیب‌ها یک‌جانبه نبود و انسان نیز در کنار گونه‌های مختلف گیاهی و جانوری از این صدمات مصون نماند. ویرانی شهرها و نابودی تمدن‌ها در طول تاریخ حکایت از ابعاد و وسعت این آسیب‌ها دارد. اما تفاوت عمده تخریب محیط‌زیست در دوران معاصر و سده‌های گذشته آن است اگر در گذشته آسیب‌ها به صورت مقطعی و فردی (و بعضاً جمعی) بود، در حال حاضر نابودی محیط‌زیست به صورت سیستماتیک و توسط دولت‌ها و شرکت‌های چندملیتی واقع می‌شود. ضررهای ناشی از رفتارهای گروه‌های قدرت و شرکت‌های چندملیتی و فرامرزی بر محیط‌زیست اگرچه بعضاً با ضمانت‌های اجرایی مدنی همراه شده؛ اما با اندک مذاقه درمی‌یابیم، رفتارهای ناقضان عدالت زیست‌محیطی در سیاه جرائم قرار نمی‌گیرند که این امر بازتاب تأثیر نفوذ قدرتمندان و سازمان‌های سیاسی و اقتصادی همچون شرکت‌های چندملیتی و فرامرزی بر مراجع قانون‌گذاری داخلی و بین‌المللی است.

یکی از مهم‌ترین جرایم زیست‌محیطی که از دل جنگ ویرانگر و دهشتناک آمریکا علیه ویتنام سر برآورد اکوساید است. از سال ۱۹۷۰ یعنی زمان تولد واژه اکوساید تا کنون تلاش دوستداران محیط‌زیست برای جرم‌انگاری این رفتار مخرب بشری به‌واسطه نفوذ شرکت‌های چندملیتی و عدم تمایل حکومت‌ها برای شناسایی این جرم بی‌نتیجه مانده است و حتی تعدادی از دولت‌ها با شناسایی این جرم به‌عنوان یکی از جرایم بین‌المللی که در صلاحیت دادگاه کیفری بین‌المللی است، مخالفت کردند. در حال حاضر باتوجه به یافته‌های جرم‌شناسی به‌ویژه جرم‌شناسی سبز و در جایی که در راستای کسب هر چه بیشتر منفعت اقتصادی به طور هم‌زمان اقدامات تخریبی علیه محیط‌زیست؛ همچون قطع درختان جنگلی، استفاده از سوخت‌های زیستی، معدن‌کاری و توسعه روزافزون آن و ... در جریان است و میان دولت‌ها و فعالیت‌های تجاری مرتبط و فعالان این حوزه به‌ویژه شرکت‌های چندملیتی توافقی نانوشته و پنهانی در ارتکاب این اقدامات وجود دارد، به نظر می‌رسد تنها راه حل معضلات زیست‌محیطی کنونی تغییر پارادایم‌های نظام عدالت کیفری رسمی و به تعبیری دیگر، فاصله‌گرفتن از دیدگاه‌های سنتی و نزدیک‌شدن به دیدگاه‌های جدید و انتقادی است. این دیدگاه، باتکیه بر عنصر ضرر هرگونه آسیب زیست‌محیطی را جرم تلقی کرده و آن را شایسته کیفر می‌داند. بدیهی است با چنین نگرشی مقابله با بزهکاران جرایم زیست‌محیطی به‌ویژه اکوساید چندان دوازدهن نیست خصوصاً آنکه قربانی نهایی اکوساید، انسان است. پیوند تنگاتنگی میان جرائم حقوق بشری و جرائم زیست‌محیطی وجود دارد. چراکه آسیب‌های جدی و گسترده زیست‌محیطی، ممکن است نقض گسترده حقوق بنیادین بشر را به دنبال داشته باشد. به همین دلیل حفاظت از محیط‌زیست در برابر جرائم زیست‌محیطی، یکی از شرایط اساسی حفظ حقوق بشر است. در این راستا باید ابزارها و مکانیزم‌های حقوق بین‌الملل که برای حفاظت از حقوق بشر تعبیه شده‌اند، برای تقبیح و تعقیب حملات و آسیب‌های گسترده و بزرگ علیه محیط‌زیست به کار گرفته شوند.

تخریب عمدی محل سکونت یا دسترسی به آب و غذای سالم و بهداشتی در سطح گسترده، می‌تواند به‌مثابه نقض حقوق بنیادین بشر تلقی شود. چنانچه برخی اقدامات تخریبی محیط‌زیست مانند اکوساید یا بوم‌زدایی می‌توانند، چنین در نظر گرفته شوند. اسناد ملی و بین‌المللی بسیاری در مورد حقوق بشر وجود دارد که بسیاری از آن‌ها بر محیط‌زیست سالم تأکید می‌کنند؛ مانند اعلامیه استکهلم^{۳۱} که با شناسایی حقوق اساسی مبنی بر برخورداری از محیط‌زیست باکیفیت، امکان زندگی همراه با احترام و سلامتی را فراهم می‌کند. در مورد دامنه حقوقی حقوق محیط‌زیست، نظرات مختلفی در قوانین مختلف وجود دارد، اما همگی آن‌ها بر ارتباط بین حقوق بشر و محیط‌زیست تأکید دارند؛ از آنجاکه لازمه یک محیط‌زیست سالم، حفاظت از آن، با توسل به سازوکارهای قانونی است، باید با هر اقدامی که نظم این معادله را برهم می‌زند، با قاطعیت مقابله شود. در این راستا اکوساید تلاشی است برای جرم‌انگاری اقداماتی که سلامت اکوسیستم‌ها و گونه‌های موجود در آن از جمله انسان‌ها را نابود کرده و یا کاهش می‌دهد. تغییر اقلیم و بهره‌برداری وحشیانه از منابع طبیعی که به تدریج قتل‌عام جهانی را به دنبال خواهد داشت به جرم‌انگاری در سطح بین‌المللی و فراملی نیاز دارد و به تعبیری حیات بشریت در گرو پیش‌بینی چنین جرمی است.

^{۳۱} این کنفرانس از پنجم تا شانزدهم ژوئن ۱۹۷۲ در شهر استکهلم پایتخت سوئد با شرکت مقامات و نمایندگان بیشتر کشورهای جهان تشکیل شد. در پایان اجلاس دوازده روزه کنفرانس یک بیانیه یا اعلامیه اصولی و یک طرح عملیاتی یا اجرایی موسوم به اعلامیه استکهلم منتشر شد که به عنوان اسناد کنفرانس جهانی محیط زیست تلقی می‌شوند.

فهرست منابع

۱. اوی بریسمن، ساوس، ترجمه رستم علی اکبری و نادر چمنی (۱۳۹۸) پژوهشنامه حقوق فارس سال دوم زمستان شماره ۵
۲. اوی بریسمن، ساوس، نیگل (۱۳۹۶)، جرم‌شناسی فرهنگی سبز: راهبردهای جدید در جرم‌شناسی انتقادی، رحیمی نژاد، اسمعیل، بابایی، مهدی، تهران، مجد، چاپ اول
۳. بابایی، مهدی (۱۳۹۶) پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق گرایش حقوق جزا و جرم‌شناسی، بررسی جرم‌شناختی جرایم زیست‌محیطی (اکوساید)
۴. میرقوام، اعظم، (۱۳۷۵)، حمایت کیفری از محیط زیست تهران، انتشارات سازمان حفاظت از محیط زیست، چاپ دوم
۵. مونی، انابله و اووه واندرلیش، ینس و کلمن، ویلیام و همکاران، مترجم علیرضا طیب، (۱۳۹۴) دانشنامه جهانی شدن، انتشارات امیرکبیر
۶. وایت، راب، (۱۳۹۵) جرائم زیست‌محیطی فراملی: به سوی جرم‌شناسی جهان بوم، حمیدرضا دانش‌ناری، تهران، میزان، چاپ دوم
۷. وایت، راب، (ترجمه یزدان صیقل، امیر ایرانی ۱۳۹۹)، جرم‌شناسی تغییر اقلیم، انتشارات جنگل،
8. Agnew, R, (2013) "the ordinary acts that contribute to ecocide: A criminological analysis", in N, South and a brisman (eds) Routledge international Handbook of Green Criminology. London: Routledge, pp 58-72
9. Brook, D. (1998) 'Environmental genocide :Native American and toxic waste, American journal of Economics and Society, 51(1): 105-113
10. Boekhout van Solinge, T. (2010) 'Equatorial deforestation as a harmfulul practice and a criminological issue', in R. White (d) Global Environmental Harm: Criminological Perspectives. Cullompton: Willan.
11. Criminology. Pp. 27-42 in N. South and A. Brisman (eds), The Routledge international handbook of green criminology. UK: Routledge
12. Dictionary.Cambridge.org/dictionary/English/environment<24/Sept/>7102
13. Gary. Mark Allan. The international crime of ecocide (1996) 26.California Western international law Journal 215
14. Higgins, P., Short, D., & South, N. Protecting the planet: a proposal for a law of ecocide. Crime Law Soc Change (2013) Vol 59, p. 257
15. Higgins, D. and White, R. (2016) 'Collaboration at the ront line: INTERPOL and NGOs in the same nest', in G. Pink and R. White (eds) Environniental Crime and Collaborative State Intervention. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
16. Higgins, P. (2010) Eradicating Ecocide: Laws and Governance to Prevent the Destruction of our Planet. London: Shephard-Walwyn Publishers Ltd.
17. Higgins, P. (2012) Earth is our Business: Changing the Rules of the Game. London: Shephard-Walwyn Publishers Ltd.

18. Higgins, P., Short, D. and South, N. (2013) protecting the planet: A proposal for a law of ecocide, *Crime Law and Social Change*, 59 (3), 251-266.
19. Haines, F. and Parker, C. (2017) 'moving towards ecological regulation: The role of criminalisation'. in C. Holley and C. Shearing (eds) *Criminology and the Anthropocene*. London: Routledge.
20. International lawyers draft plan to criminalise ecosystem destruction .*The Guardian* 30, *November 2020*. Retrieved 1 December 2020.
21. Freedand, S. (2015) *Addressing the intentional Destruction o the Environment During warfare under the Rome Statute of the intentional Criminal Com*, Doctoral dissertation, Maastricht University
22. Franz Broswimmer (2002) *Ecocide: A Short Histor Extinction of Species*
23. Michael J. Lynch, *Corporate crime, Corporate violence*, Harrow and Heston, 1992
24. South, Nigel, Avi Brisman, and Piers Beirne. (2013). *A guide to a green*
24. The Treadmill of production and the environmental state>
www.ipr.northwestern.edu/publications/papers/urban-policy-andcommunity-development/docs/schnaiberg/treadmill-of-production.pdf
25. White, Rob. 2009. *Researching ransnational Environmental Harm: Toward an Eco-Global Criminology*. *International journal of comparative and applied criminal justice* 33, 2: 229-.842
26. The Law | Eradicating Ecocide". eradicatingecocide.com. Retrieved 2022-07-17
27. Siddique, Haroon (2021-06-22). "Legal experts worldwide draw up 'historic' definition of ecocide". *The Guardian*. Retrieved 23 June 2021
28. *Resolution - Parliamentary strategies to strengthen peace and security against threats and conflicts resulting from climate-related disasters and their consequences (Report)*. 2021-05-27
29. .White, R. (2017a) 'Carbon economics and transnational resistance to ecocide', in M. Hall, T. Wyatt, N. South, A. Nurse, G. Potter and
30. White, R. and Graham, H. (2015) 'Greening justice: Examining the interfaces of criminal. social and ecological justice', *British Journal Criminology*, 55 (S): 845-865.
31. White, R. (2015c) 'Climate change, ecocide and crimes of the powerful', in G. Barak (ed) *The Routledge International/Handbook of the Crimes of the Powerful*. London: Routledge
32. www.simplydecoded.com/2013/07/14/biopiracy-related-issues>2/oct/2017
33. [www.dictionary.com /browse/_cide?s=t<24/Sept/2017](http://www.dictionary.com/browse/_cide?s=t<24/Sept/2017)>Ecocatastrophe
34. [Www.nbcnews.com](http://www.nbcnews.com). NBC News. 23 June 2021 . " *Crime of ecocide could transform fight against climate change* ". [Www.ft.com](http://www.ft.com). *Financial Times*. 25 June 2021. " *Ecocide: How a fast-growing*

*movement plans to put environmental destruction on a par with war crimes". Wwww.ft.com.
Financial Times. 25 June 2021*

35. www.theguardian.com/commentisfree/2011/nov/17/keystone-x1-tar-sands-pipeline-review<26/September/2017>